

AMB NOM DE DONA

35 propostes de nomenclàtor femení per reivindicar el Pallars Sobirà com a Terra de Dones

MARÇ 2023

SIAD DEL PALLARS SOBIRÀ

AMB LA COL·LABORACIÓ DE L'ECOMUSEU DE LES VALLS D'ÀNEU

Índex

Guinigenta Aznares (de Conflent?). Comtessa, s.IX	1
Fatema Banu Qasi. Comtessa, s.X	2
Goldregot (de Cerdanya). Comtessa, s.X	3
Ermetruit (d'Osona) o Ermengarda de Roergue. Comtessa, s.X	4
Llúcia de la Marca. Comtessa, s.XI	5
Eslonça Martínez, o Pérez de Tordesillas (Castella). Comtessa, s.XI	7
Estefania d'Urgell. Comtessa, s.XI	8
Guillema (de Llenguadoc?). Comtessa, s.XII	9
Lucrècia de Ventimiglia-Làscaris. Comtessa, s.XIII	10
Sibil.la i de Pallars. Comtessa, s.XIII	12
Guillema i de Pallars Sobirà. Comtessa, s.XIII	14
Sibil.la de Foix. Comtessa, s.XIII	16
Caterina Albert. Comtessa, s.XV	17
Caterina Mora i Altres. Bruixes, s.XVI	18
Martina Ribó i Altres. Represaliada, s.XX	20
Generosa Cortina Roig. Represaliada, s.XX	21
Magdalena Giralt. S,XVIII	23
Palmira Jaquetti i Sant. Artista, s.XIX	24
Maria Antònia Simó i Andreu. Alpinista, s.XX	26
Dolors Sistac Sanvicén. Escriptora, s.XX	28
Roser Rafel. Fotògrafa, s.XX	31
Roser Martínez Brau. Escultora, s.XX	32
Josefina Castellví. Oceanògrafa, s.XX	33
Maria Barbal. Escriptora, s.XX-XXI	34
Activitat o col·lectiu de dones:	
Les Llevadores, Les Remeieres, Les Cosidores	35
Les Mestres, Les Mossetes	36
Les Pageses, Les Mestresses	37
Les Mandongueres	38
Dones diverses (LBTIQ+)	39
Dones Mitològiques:	
Les Dones de Fum i Aigua, Les Dones de Neu i de Gel	40
Les Encantades	41
Bibliografia	42

AMB NOM DE DONA	
GUINIGENTA AZNARES (DE CONFLENT?)	Comtessa, s. IX
<p>Guinigenta Aznares (Conflent?, 865) era de la família Cominges. Actualment desconeixem quines aliances fomenten aquest matrimoni però Guinigenta es casarà amb Ramon I, que probablement venia de Bigorra. Al llarg dels segles alguns comtats del vessant nord pirinenc van tenint pretensions sobre el Pallars i sovint les polítiques matrimonials i extramatrimonials hi estan estretament vinculades.</p> <p>Va ser a la descendència de Guinigenta a qui es va transmetre el comtat. Guinigenta també va ser l'àvia d'Ermengarda, únic nom conservat d'abadessa de Sant Pere del Burgal durant la seva desconeguda etapa femenina. En tot cas, el fet que Ermengarda hi anés marca una voluntat de tenir un peu a cada estament i de gestionar un territori al Pallars dins la mateixa família, sense que hi hagi gent forana al capdavant d'un establiment que podia ser clau.</p> <p>Guinigenta devia morir relativament jove, potser just abans o durant un dels conflictes que la Ribagorça Pallars tindrà amb la família musulmana que posseeix Saragossa i Lleida, la Banu Qasi. Aquesta fa una potent entrada a la Ribagorça i en els enfrontaments capturarà Isarn, fill de Guinigenta i Ramon, que finalment serà rescatat (amb Senegunda, serà el pare de l'Ermengarda ja esmentada).</p> <p>A la mort de Guinigenta, i probablement guardant relació amb aquests conflictes, Ramon es casarà amb la següent comtessa de Pallars i Ribagorça, que serà la Fatema Banu Qasi.</p>	

AMB NOM DE DONA	
FATEMA BANU QASI	Comtessa, s. X
<p>Fatema, excepte en els arxius de Medinaceli, apareix, en els pocs casos en què se l'esmenta, com a “filla de Mutarrif ibn Llop”. No se li reconeix cap tipus d'identitat pròpia. Pertanyia a la família Banu Qasi, que si bé era musulmana no era àrab, sinó muladí, és a dir, d'origen visigot, convertida a l'islam al s.VIII. En el moment del seu matrimoni, era una família molt poderosa, senyora de Saragossa i Lleida, i controlava també territoris a Toledo, Còrdova, etc.</p> <p>Fatema era filla d'una mare de la qual no s'ha trobat el nom i, segons diferents fonts, el seu pare podia haver estat Mutarrif ibn Llop, Muhàmmad ibn Llop, o potser el fill d'aquest darrer, Llop. Segons alguns estudis potser eren parents de Ramon I. El 904 el seu pare va capitanejar la ràtzia esmentada a la biografia de la Guinigenta. El casament de la Fatema amb Ramon I estaria relacionat amb aquesta feta.</p> <p>Sembla que Fatema no va tenir fills, ja que no apareixen en cap de les fonts consultades i la transmissió del comtat es va fer a través de la descendència de Guinigenta.</p> <p>Entre el 906 i el 908, el cabdill al-Tawill, senyor d'Osca, va fer una altra ràtzia sobre la Ribagorça. La família d'al-Tawil va ser successivament enemiga i aliada de la Banu Qasi. Hi ha, doncs, més preguntes fer-se sobre la presència de la Fatema al comtat.</p>	

AMB NOM DE DONA	
GOLDREGOT (DE Cerdanya)	Comtessa, s. X
<p>És neta de Guinegilda d'Empúries i de Guifré el Pilós de Barcelona, filla d'Ava i Miró II de Cerdanya, de qui hereta algun alou. Se sap que també tenia propietats a Osona. Goldregot, casada amb Llop I de Pallars, tindrà una filla i quatre o potser cinc fills. D'aquests, tres van ser comtes de Pallars i només un tingué successió.</p> <p>Goldregot va ser molt activa políticament parlant, i va governar ella sola, ja vídua, almenys des del 947. Hi ha un document sobre una donació a la catedral de Vic el 18 de maig del 953 en què s'esmenta de qui és filla i que és vídua de Llop I, però actua ella sola. Algunes fonts donen l'any 980 com el de la seva mort, tot i que el primer document d'un dels seus fills sense ella és del 963. En tot cas són molts els anys del seu govern.</p> <p>Goldregot va jugar un paper cabdal en la política pallaresa ja que va apropar definitivament el comtat als comtats orientals.</p>	

AMB NOM DE DONA	
ERMETRUIT (D'OSONA?) O ERMENGARDA DE ROERGUE	Comtessa, s. X
<p>Les fonts difereixen sobre quina de les dues es va casar amb el comte del Pallars del moment, Sunyer I, que com a data probable de mort té el 1010. Potser sigui més possible que fos Ermengarda de Roergue. Aquesta primer es va casar amb un germà de Sunyer, Borrell, i en enviudar es va casar amb Sunyer. En tot cas la successió vindrà per una d'elles dues, no a través de Toda de Ribagorça, segona esposa (o tercera?) de Sunyer I, amb qui sembla que no tenen descendència.</p> <p>En aquesta època, i sobretot a la generació següent, ja es va gestant el que seria la divisió del comtat de Pallars entre Jussà i Sobirà. La qüestió dels governs associats (quan dues persones governen juntes, firmen documents juntes, etc.) dificulta entendre exactament què va passar. Es creu que aquest costum facilita les transmissions hereditàries intrafamília i mira d'assegurar que no hi hagi buits de govern quan mor algú, però no sempre queda clar com són. Potser a vegades són una manera de "justificar" el govern d'una vídua en un moment en què ja començava a no ser fàcil per a elles.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LLÚCIA DE LA MARCA	Comtessa, s. XI
<p>Llúcia, d'origen occità (Tolosa?), és filla d'Amèlia de Rasès i de Bernat II de Carcassona. Arribà a Barcelona amb la seva germana Almodis, que fou comtessa de Barcelona en casar-se amb Ramon Berenguer I. Llúcia passà a formar part de la política matrimonial de la casa de Barcelona. Va haver-hi un intent de matrimoni, el 1054, amb Guillem II de Besalú, però aquest darrer no va respectar els pactes fets i segurament el casament no es feu mai. El 1057 Llúcia es va casar amb Artau I de Pallars Sobirà, i porta així la presència de la casa de Barcelona al Pallars, maniobra gens menyspreable per a Artau, ja enfrontat en aquell moment amb el seu tiet Ramon IV pel domini del territori.</p> <p>Llúcia, com Almodis, formada per governar i administrar un comtat, ho feu a bastament. Surt en diverses ocasions firmant amb el seu marit no només actes relacionades amb l'església, sinó com a gestora, diplomàtica i política.</p> <p>Durant el govern de Llúcia i Artau I va seguir el conflicte entre Artau i ara ja el seu cosí Ramon V pel domini del comtat. Va durar uns 40 anys i va ser un dels grans entrebancs econòmics i socials del Pallars. Aquest conflicte acabarà desembocant definitivament anys més tard en una covinença entre les dues cases. Però mentrestant, Artau I, a qui li mancaven els recursos econòmics i que probablement tampoc era molt primmirat, va espoliar repetidament l'Església, gestes que li van valer una excomunió.</p> <p>Artau va morir el 1081 i a partir d'aquell moment Llúcia governa sola:, consolida i pacifica el comtat que heretarà el seu fill Artau II (amb qui firma alguns documents), és molt activa en la política catalana del moment, aconsegueix també el perdó de l'excomunió del seu marit i impulsa el seu fill Ot en la carrera eclesiàstica que el durà fins al bisbat d'Urgell i a la proclamació com a sant.</p> <p>Llúcia va tenir també una filla, Llúcia (que sovint es confon amb ella mateixa i de la qual hi ha certs dubtes sobre si es deia Maria) que es casà amb el comte</p>	

Ermengol IV. Aquesta també va ser una bona jugada estratègica ja que l'Urgell, que havia protegit els interessos de la família política de Ramon V, va tenir un bisbe i una comtessa fills de l'altra part implicada en el conflicte del Pallars.

A més, a la mort d'Ermengol IV i de Llúcia filla (o Maria), Llúcia de la Marca serà la tutora del seu net, Ermengol V. Aquí hi ha versions que difereixen: potser va compartir la tutoria amb Ramon Berenguer III de Barcelona o potser amb el seu propi fill, Ot. Ot en aquell moment ja deuria ser algú molt influent a l'Urgell, però sobretot no hem de perdre de vista el gran poder que durant un temps va tenir Llúcia sumant el Pallars i l'Urgell.

Les polítiques i els acords matrimonials de Llúcia (amb no sabem quina part de col·laboració d'Artau), mantenen les relacions amb Barcelona a pesar de l'assassinat d'Almodis i fan que el comtat estengui els seus fills cap a l'estament eclesiàstic, cap a l'Urgell, potser cap a Navarra, i cap a Castella, d'on vindrà la seva successora.

Els drets i la capacitat d'actuació de què gaudien les dones de classe alta a Catalunya, tant en la vida social i domèstica com en terreny polític, van ser possibles gràcies al vigor de la tradició jurídica hispanovisigòtica, que impedí l'entrada de la legislació carolíngia, molt més restrictiva amb les dones, als comtats fronterers. Així s'entenen hàbits com l'usdefruit dels béns del marit difunt per part de les vídues, el repartiment equitatiu de l'herència paterna entre els fills independentment del seu sexe, i l'assignació de la desena part dels béns del marit a la seva dona arran del matrimoni. És per aquesta situació de privilegi que s'explica la important presència pública de Llúcia de la Marca, de la qual, d'altra banda, és testimoni l'abundant documentació existent. Per això mateix, no resulta agosarat veure la comtessa en la figura femenina que apareix als frescos de Sant Pere del Burgal, realitzats en el període que seguí la mort del comte Artau I, justament el moment més actiu de la comtessa en el govern del comtat.

Llúcia de la Marca va morir al 1090.

AMB NOM DE DONA	
ESLONÇA MARTÍNEZ, O PÉREZ DE TORDESILLAS (CASTELLA)	Comtessa, s. XI
<p>Probablement és filla de Mayor (Pérez) de Sahagún o de Martín Pérez de Tordesillas. No sabem per quines raons Llúcia va propiciar una aliança amb aquesta família de Castella. D' Eslonça, a part que es casa amb Artau II cap al 1083, se'n sap poc. Hi ha un convenença del 1094, signada durant el govern d'Eslonça i Artau II, que posa fi al conflicte iniciat per Artau I i que Llúcia ja va haver de gestionar durant tot el seu govern.</p> <p>Al final del govern de Llúcia i durant el d'Eslonça i Artau II, es construiran més esglésies a la zona, probablement fruit del benestar econòmic que aporta la pau i la gestió d'aquesta època.</p> <p>Artau II va anar amb el comte de Barcelona a conquerir terres al món musulmà. Va ser fet presoner i Eslonça el va anar a buscar, pagant un rescat, a terres de Saragossa.</p> <p>En el seu testament, Eslonça, a diferència de les seves antecessores, disposa de la vida de persones: dona la seva "germana" Estefania al monestir de Gerri de la Sal, per exemple. Aquí hi ha una certa inflexió en la mentalitat feudal del moment, que cada cop s'anava fent més vertical.</p> <p>Així i tot, especialment a Àneu i Cardós, la gent va conservar la seva teòrica llibertat, identitat i una gran quantitat de privilegis que se'ls va haver d'anar "donant" magnànimament, davant la impossibilitat de prendre'ls-hi.</p> <p>Eslonça va ser la mare d'Artau el Jove, que probablement morí el 1124, i d'Artau III.</p>	

AMB NOM DE DONA	
ESTEFANIA D'URGELL	Comtessa, s. XI
<p>Filla de Tedberga de Provença i d'Ermegol I d'Urgell, serà la següent comtessa de Pallars en casar-se amb Guillem II, dit també Sunyer (II?). Estefania serà la mare (entre altres) d'Artau I, nascut amb el nom de Sunyer (III?), a través del qual s'acabarà fent la successió del comtat. Cal dir que en un primer moment la successió va ser per al seu primogènit, Bernat I (o II, depèn de com es miri), mort el 1049, que s'havia casat amb Adalgarda, amb qui no van tenir fills. Per això Artau I serà comte i es casarà, cap al 1050, amb Eslonça Martínez.</p>	

AMB NOM DE DONA	
GUILLEMA (DE LLENGUADOC?)	Comtessa, s. XII
<p>Es casarà cap al 1135, segurament molt jove, amb Artau IV. Guillema, que va ser longeva (si ens hem de creure les dates que apareixen, tot i els probables errors), va governar durant gran part del segle i fins entrat el XIII. Primer ho va fer amb el seu marit, després sola, després durant un temps amb el seu fill Bernat II que morirà el 1197 (o segons algunes fonts el 1182 o el 1199), i després associada amb la seva filla Guillema I, que la succeirà a la seva mort el 1205. Per tant Guillema exercirà el govern, sola o associada, durant potser uns 70 anys.</p> <p>No va viure un període gens fàcil ja que la noblesa d'aquell moment era molt difícil de mantenir sota control. Guillema s'haurà d'enfrontar i firmar concòrdies amb la casa de Torena que reclama la vall d'Àssua, amb la casa de Toralla i la d'Orcau, que sempre va ser especialment bel·ligerant. Tot plegat, a més, en un moment de grans dificultats econòmiques que fan que s'hagin d'empenyorar o vendre castells i possessions. Aquest serà el comtat que es trobarà la seva filla Guillema I de Pallars Sobirà.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LUCRÈCIA DE VENTIMIGLIA-LÀSCARIS	Comtessa, s. XIII
<p>Lucrècia (Ventimiglia 1265 - Barcelona 1314), era filla del comte Guillem Pere de Ventimiglia i de la princesa Eudòxia Làscaris. Per tant, era una princesa bizantina, neta de l'emperador de Nicea, Teodor II Làscaris. Pertanyia a la casa comtal Làscaris de Ventimiglia, que comença al 1261 amb el matrimoni d'Eudòxia Làscaris (filla d'Elena de Bulgària i de l'emperador bizantí Teodor II de Nicea), amb Guillem Pere I de Ventimiglia. Per tant, Lucrècia, nascuda cap al 1265 d'aquest matrimoni, és neta de la princesa Elena i de Teodor II, i era princesa imperial. Lucrècia, tot i que potser no estava en primera línia de successió, no era qualsevol, el seu casament al Pallars diu moltes coses d'ella, del Pallars mateix i de la política del moment. Si el Pallars no hagués estat un comtat estratègic i valuós, Lucrècia segurament hauria fet un matrimoni diferent.</p> <p>La seva mare va marxar de Nicea amb ella i els seus germans. S'havia divorciat del comte de Ventimiglia i va emprendre un viatge a Catalunya, on van ser acollits a la cort de Jaume I. L'objectiu del viatge era contraure matrimoni amb el comte de Pallars.</p> <p>El seu germà Joan va tornar cap a Nicea per tal de continuar amb la línia comtal dels Ventimiglia-Tenda. Les seves germanes foren casades a Catalunya i crearen vincles amb les diferents cases comtals catalanes. Violant va casar-se amb Pere d'Ayerbe, net de Jaume I, i Beatriu amb Guillem II de Montcada. Per la seva banda, Lucrècia va casar-se, el 1281, amb el comte del Pallars Sobirà, Arnau Roger I. En aquell moment Arnau Roger I ha de pagar rescat i indemnització a Jaume I, ja que ha participat i perdut en la revolta nobiliària del 1274. Per fer-ho ha d'hipotecar el comtat. Potser per això accedirà, cap al 1280, al casament amb Lucrècia, dotada d'uns ingressos anuals de 6.000 maravedís. Aquest casament reforça el control del rei damunt</p>	

el comtat i al mateix temps assegura que aquest cobri.

Lucrècia arribarà al Pallars amb els seus diners, les seves influències i el seu escut nobiliari, l'àguila bicèfala imperial, al qual afegirà tres palles representant el Pallars. Avui dia, tot i que no és l'oficial, aquest escut segueix essent molt utilitzat i representatiu del Pallars, tot i que ben poca gent sap que originàriament el va aportar una dona d'un rang superior al del comte pallarès amb qui es va casar.

Lucrècia va tenir tres filles. Sibil·la, Beatriu i Violant. Arnau Roger I va morir el 1288 i ella va haver d'iniciar lluites contra els comtes de Comenge que volien apoderar-se del comtat aprofitant el fet que no hi havia homes en la línia successòria.

En aquells moments del SXIII els drets de les dones ja estan molt més qüestionats. Dos segles abans Lucrècia hauria governat sola a la mort del seu marit. Però en aquest cas, si més no nominalment, Ramon Roger I, germà d'Arnau Roger I, heretà el comtat, no sabem exactament en quins termes, probablement associat a Lucrècia. Però no ens podem imaginar Lucrècia plegada de mans, deixant fer. Algú del seu rang i la seva formació no s'hi hauria acontentat. Lucrècia va gestionar activament la política comtal. De fet és ella qui acaba fent una venda del comtat al rei, a canvi de tenir ajuda per lluitar contra la casa de Cominges que, tot i que no deixa d'intentar-ho, no aconsegueix fer-se amb el Pallars. A més, d'alguna manera Lucrècia aconsegueix mantenir un control sobre el Pallars i va aconseguir, finalment, proclamar comtessa de Pallars la seva filla Sibil·la I, el 1295.

La seva filla es casà amb el comte Hug de Mataplana i Lucrècia es va retirar al castell de Mataplana fins al 1304, que va anar a viure a Barcelona. Sembla que va mantenir relacions amb Bernat de Sarrià, un dels consellers de Jaume II i va acabar reclosa al monestir de Jonqueres, de l'orde militar de Sant Jaume, dit de les Ucleses.

AMB NOM DE DONA	
SIBIL-LA I DE PALLARS	Comtessa, s. XIII
<p>Sibil-la de Pallars (1282 – 1327), era filla de la comtessa Lucrècia Làscaris de Ventimiglia i del comte Arnau Roger I de Pallars. Va ser comtessa de Pallars entre 1295 i 1327.</p> <p>En morir Arnau Roger I i quedar sense hereu home, la casa de Comenge va reclamar el seu dret d'exercir el control sobre el comtat. Els drets de successió, en canvi, legalment requeien sobre Sibil-la, encara menor d'edat, i fou per tant la primera comtessa de Pallars. Governarà dos anys essent soltera, tota una proesa ja en aquell moment. No en va té darrere la seva mare i a través del seu tutor, el rei Alfons II. El rei, però, haurà de destituir aquest tutor, el comte Ramon d'Urtx. Així i tot Sibil-la, per política matrimonial no només del Pallars sinó també de la corona, es casarà amb el fill de Ramon, Hug de Mataplana, el 1297. En aquell moment el rei li retorna el comtat, com a feu honorat.</p> <p>Amb aquest matrimoni, Sibil-la i Hug VII de Mataplana encetaren la tercera dinastia de govern del comtat de Pallars. Sibil-la I tindrà set criatures d'aquest matrimoni.</p> <p>És aquí on es veu que el concepte "inici d'una nova dinastia", esmentat més amunt, no està tractat en els llibres d'història de la mateixa manera. A principis del s.XIII, en vendre la titular Guillema I de Pallars el comtat al seu consort Roger, es diu que comença la dinastia Cominges, ja que ell n'esdevé el titular. Quan Sibil-la I és la titular i Hug de Mataplana, el consort, es diu a tot arreu (creiem que sense excepció) que així comença la dinastia Mataplana. En realitat, seguint els mateixos criteris, el que passava era que seguia la dinastia Cominges-Ventimiglia: un cas més d'androcentrisme històric.</p> <p>Sibil-la I va haver de seguir resistint les invasions de la casa de Cominges almenys fins al 1327, a més de tots els altres problemes de la seva època. Potser va engrandir el comtat amb els castells de Cervelló, l'Arboç, Tamarit</p>	

etc. permutats amb el mateix rei per alguns del Bergadà, tot i que aquestes darreres dades potser es poden posar en dubte si l'anterior comtessa Sibil·la fou la de Foix i no la de Berga.

El 1313 Sibil·la I concedeix franqueses i privilegis als pobles d'Àneu, és a dir, que no li queda cap altra remei que admetre que no els pot deixar sense drets que ja tenien.

El 1321 associa al seu govern el seu fill Arnau Roger II que, tot i casar-se tres vegades, (amb Alamanda de Rocabertí, Urraca d'Entenza i Elionor de Cominges, successores doncs de Sibil·la I) no tindrà descendència.

A Arnau Roger II el succeirà el seu germà Ramon Roger II, que es casarà amb Sibil·la de Cardona.

Sibil·la I de Palars Sobirà mor cap al 1330.

AMB NOM DE DONA	
GUILLEMA I DE PALLARS SOBIRÀ	Comtessa, s. XIII
<p>Durant el seu govern, va haver de prendre un munt de decisions ben difícils que, pel bé del comtat, van afectar directament la seva vida. Un any abans de la mort de la seva mare es va casar amb un home de rang inferior, probablement un casament necessari, estratègicament parlant, per mantenir la casa d'Erill fidel al comtat. Ho feu amb Guillem d'Erill, que va morir cap al 1216. D'aquest matrimoni no hi haver descendència i ja veurem que en aquest cas el problema d'infertilitat el tenia Guillema I.</p> <p>A la mort del d'Erill, Guillema es va casar, el 1217, amb Roger II de Cominges, que per aquest enllaç va passar a ser en un primer moment comte consort. El 1229, probablement davant la impossibilitat de tenir criatures, Guillema I vendrà el comtat, per 15.000 morabatins, al seu marit, que d'aquesta manera passarà a ser el comte titular: Roger I de Pallars Sobirà. Guillema I, o ell mateix, segurament va demanar l'anul·lació del matrimoni, deixant així via lliure a la successió a través de Roger i permetent que el comtat no passés a altres mans. Guillema es va retirar a un monestir, es creu que a Vallbona de les Monges, on deuria arribar amb un bon peculi.</p> <p>Aquest fet va ser definitòria per al futur del Pallars Sobirà. Roger avui dia estaria de moda: seria un poliamorós confés, cosa que molt probablement a l'època no va ser gens estrany ni per a ells ni per a elles. És a dir: relacions i criatures fora dels matrimonis "legals" n'hi ha hagut sempre, però a més en aquella època encara no estava mal vist, com poc a poc ho va anar sent en els segles posterior. Les criatures nascudes en aquestes condicions potser no heretaven les titularitats, però no per això quedaven sense futur.</p> <p>Què va passar en aquest cas, però? Roger I de Pallars va ser capaç d'engendrar com a mínim vuit criatures amb almenys tres dones. Amb una d'elles, Sibil·la, s'hi hi havia casat després de Guillema I. Una de les altres, amb qui va tenir tres fills, era Cecília de Forcaquier, esposa del comte de</p>	

Forcauquier. El primer fill va ser Roger III de Coserans, nascut abans del primer hereu legítim de Sibil·la i Roger. Roger III es passarà la vida guerrejant, reclamant drets sobre el Pallars i sent una pedra a la sabata per a les dues properes generacions comtals pallareses.

Però retornant a la successió de Guillema, la propera comtessa va ser la segona esposa del ja Roger I de Pallars. D'ell es diu que inicia la dinastia Cominges del Pallars.

AMB NOM DE DONA	
SIBIL-LA DE FOIX	Comtessa, s. XIII
<p>Va ser la primera comtessa consort d'aquesta nova dinastia. Entorn d'ella hi ha confusió: a la majoria d'estudis genealògics es diu que la successora de Guillema va ser Sibil·la de Saga, però actualment creiem que es tracta de Sibil·la de Foix, ja que segons el testament estudiat i transcrit per Maria Dolors Santandreu, Sibil·la de Saga o de Berga el 21 de juny del 1238 (data del document), tenia uns 70 anys i el seu espòs era Arnau de Berga. Recordem que Guillema I ven el comtat a Roger cap al 1229.</p> <p>Per tant, ens inclinem per Sibil·la de Foix. Actualment en sabem poc, d'ella, només que va ser la mare d'Arnau Roger I, cap al 1236. Sibil·la tindrà almenys un altre noi, Ramon Roger I, que consta en alguns documents també com a comte de Pallars. Tanmateix no queda clar en quines circumstàncies ho serà, i si exercirà associat al seu germà o a la seva mare. Ramon Roger I tindrà dues filles amb Blanca de Bellera que no semblen heretar per a res el comtat. Per què són dones, i ja al s.XIII? O per què estan després en la línia de successió, que retornarà a la del primogènit?</p>	

AMB NOM DE DONA	
CATERINA ALBERT	Comtessa. s. XV
<p>Caterina era filla del cavaller rossellonès Felip Albert i de Violant de Cardona, i estava casada amb el darrer comte de Pallars, Hug Roger III. Aquest encapçalà el bàndol de la Generalitat de Catalunya, enfrontat a Joan II. Va ser exclòs de la Capitulació de Pedralbes i va refugiar-se al Pallars, on va poder resistir fins que, el 1484, Ferran II el Catòlic va encarregar al comte de Cardona Joan Ramon Folc III de Cardona la conquesta del Pallars. El 1488 Hug Roger va haver de fugir a França i deixà la defensa de la vila de València d'Àneu a la seva esposa Caterina Albert. Caterina va resistir el setge i defensà vila i terres durant tres anys, esperant fins a l'últim moment que arribés, des de França el seu marit amb reforços fins que, el 1491, es va veure obligada a rendir-se i a marxar a l'exili. Es conserven les cartes que li va adreçar el seu espòs des de l'exili, algunes d'elles reflecteixen una gran estimació i admiració. Ella també li escrivia, malauradament només hem trobat una de les seves cartes, just d'aquell any en què, assetjada i amb manca de blat, contestava les cartes del comte parlant de <i>treballosa absència</i>. Després de tres anys de resistència, Caterina i el seu marit Hug Roger són condemnats en rebel·lia a pena de mort i confiscació de les seves terres. El comtat de Pallars fou atorgat a Joan Ramon Folc IV de Cardona.</p>	

AMB NOM DE DONA	
CATERINA MORA I ALTRES	Bruixa, s. XVI
<p>Una llista molt probablement no exhaustiva de bruixes jutjades i condemnades al Pallars Sobirà el segle XVI seria aquesta:</p> <p>1516: Caterina Mora, d'Estac Margarida Saya, d'Escós Blanca....., de Llagunes Ramona, de Malmercat Dona desconeguda, de Soriguera</p> <p>1534: Caterina Picona, d'Estac</p> <p>1574: Andreva, de Malmercat</p> <p>Sense una recerca acurada que sobrepassa de llarg aquest estudi no es pot saber gran cosa de Caterina Picon. I molt probablement fins i tot amb aquesta esmentada recerca tampoc en podríem saber molt més. Tanmateix se l'inclou en aquest estudi amb plena justificació per si mateixa i també com a representació d'un col·lectiu molt nombrós de dones que va ser injustament represaliat. Aquesta repressió comportà l'empresonament, la tortura i la pena de mort, sovint per mètodes extremadament cruels. Ens referim a les anomenades bruixes, que també van ser presents al Pallars.</p> <p>Avui dia es coneix a bastament la figura de la bruixa folklòrica lligada al Pallars, a la loteria i als <i>souvenirs</i>. Però cal no oblidar el que significava l'acusació de ser bruixa quan s'estava sota la jurisdicció de la Inquisició, i el veritable significat amagat d'aquesta. Amb l'excusa de la bruixeria es va dur a terme a tota Europa una sagnant repressió contra les dones, que avui potser el Tribunal Internacional de la Haia acabaria classificant de genocidi misogin. És cert que molts homes també en van ser víctimes, i que mereixen igualment un reconeixement que no han tingut, però el col·lectiu femení va ser especialment objectiu del Sant Ofici.</p>	

Com va arribar la caça de bruixes al Pallars i per què? Quan el comtat del Pallars passa a mans de la casa de Cardona sembla ser que el canvi polític i social que això comporta no és ben acceptat per part de la població. Una de les mesures que s'introdueix per reforçar la nova autoritat consisteix a fomentar la persecució de la bruixeria. Berenguer de Copons fou el primer encarregat de la tasca i darrere d'ell una llista de Copons de Malmercat el va seguir. Es va aconseguir un clima social de delacions, venjances i odis i, especialment, de por. Com és sabut, aquest tipus d'ambient contribueix notablement a sufocar qualsevol intent de revolta social.

Valorem com a preferible posar un nom d'alguna d'aquestes dones a posar, per exemple, "carrer de les Bruixes" per la dificultat que sigui comprès com a reivindicació d'aquests fets.

AMB NOM DE DONA	
MARTINA RIBÓ I ALTRES	Represaliada, s. XX
<p>MARTINA RIBÓ i NATIVIDAD GINESTA, de casa Llinatge d'Escalarre. MARIA BARRÓS, de casa Joli d'Unarre GERTRUDIS COMENGE, de casa Nanroi de València d'Àneu MARIA PERÓ i JOANA BARDINA, de casa Lluís d'Escaló PAULA RIUS, de casa Peirot d'Escaló RITA TICÓ, de casa Basté d'Escaló</p> <p>Aquesta és la llista de les dones que, actualment, se sap que van ser torturades i assassinades l'any 1938 durant la repressió de postguerra orquestrada pel general Sagardía. Van ser represaliades simplement perquè eren “les dones (o filles, o ..) de”. Segurament en cap moment es va tenir en compte el que haguessin pogut fer o no, si tenien ideologia pròpia o no. En molts casos, en no trobar els homes que es buscaven, van agafar les dones com a instrument simbòlic per ferir aquests homes. I, a més, a moltes se les va violar, com a component afegit. No és que nosaltres dubtem de la capacitat d'aquestes dones de tenir entitat i idees pròpies. Eren els botxins qui ho feien, com tan sovint passa a les guerres. S'agredeix la dona de l'enemic, com a ofensa cap a aquest enemic. A la dona no se li reconeix cap tipus d'estatus propi, és només la propietat i el punt feble de l'enemic.</p> <p>Cada una de les persones represaliades en aquells tristos anys mereix reconeixement, memòria i homenatge. Les dones, també. Potser podrien tenir carrers i places en els seus pobles d'origen. Seria una ocasió de fer-ho.</p>	

AMB NOM DE DONA	
GENEROSA CORTINA I ROIG	Represaliada, s. XX
<p>Generosa Cortina i Roig va néixer a Son l'any 1910. L'any 1925 emigra a França i és allà on l'any 1931 es casa amb Jaume Soldevila, nascut a Escart, la família del qual encara hi vivia.</p> <p>En els anys de la postguerra espanyola, amb la 2a Guerra Mundial en marxa, els germans Soldevila que havien quedat a Escart, Ricardo i Joan, es dediquen a fer contraban per compensar les penúries econòmiques. En un d'aquests viatges són interceptats per la guàrdia civil i empresonats a Lleida. És a la presó on coneixen un home que mesos després els fa entrar en una xarxa de correu, la xarxa belga de Jean, que passa dades per compte dels aliats per la frontera francesa. Els germans d'aquí hi fan entrar Generosa i Jaume.</p> <p>L'abril de 1944 el govern belga instal·lat a Londres posà en marxa la Missió Roch que tenia com a objectiu evacuar agents que havien estat descoberts i personalitats d'interès especial. La línia dels germans Soldevila i Generosa n'és una peça clau. Malauradament, el 12 d'abril de 1944, després d'un seguit de cops, un dels principals dirigents belgues va ser capturat a França, sotmès a un dur interrogatori, empresonat i afusellat.</p> <p>Un mes després la Gestapo va detenir la Generosa i el Jaume al seu domicili de Toulouse. La Generosa va ser deportada al camp de concentració de Ravensbrück (Alemanya), on va ésser víctima de tortures i treballs forçats en una fàbrica d'armament alemany. Va ser alliberada per les tropes soviètiques el 3 de maig de 1945. En Jaume va ser empresonat a Toulouse i fugint in extremis es va salvar de ser afusellat quan ja li havien fet cavar la seva tomba. Poc temps després es produí l'alliberament de Toulouse, el 20 d'agost de 1944. Generosa i Jaume van poder reunir-se després d'un any sense saber res l'una de l'altre.</p> <p>En Jaume i la Generosa també havien treballat per a la xarxa Françaïse</p>	

(altrament dita Pat O'Leary) que depenia del govern britànic. Per la seua tasca dins de la Resistència van rebre diversos reconeixements per part dels governs francès i nord-americà. El 1947 el president dels Estats Units els va concedir la Medal of Freedom. El 1962 la Generosa va ser condecorada amb la Croix de Chevalier de la Légion d'Honneur. Va morir l'any 1987 a Tolosa de Llenguadoc.

AMB NOM DE DONA	
MAGDALENA GIRALT	s. XVIII
<p>A Magdalena Giralt (Bressui), el que sembla que la fa coneguda és que va estar casada amb el General Moragues. D'ella se'n parla com a valerosa i heroica, però no és fàcil trobar informació detallada sobre la seva vida i fets.</p> <p>Magdalena Giralt era vídua i senyora del llogaret de Bressui. Arran d'una estada a Castellciutat, el General Moragues es va acabar casant en segones núpcies, el 1710, amb Magdalena. Van començar uns anys difícils i el 1714 els filipistes van ocupar Sort, i es van endurgrestats la dona, amics i altres familiars del general cap a Balaguer. Moragues va organitzar un escamot per a un rescat que va ser exitós i va amagar els alliberats a Cardona. El 1715 intentà fugir a Menorca però va acabar essent detingut, torturat, assassinat i esquarтерat. Com a escarni, el seu cap va ser posat en una gàbia al Portal de Mar.</p> <p>Magdalena va reclamar el cap del seu marit durant més de deu anys. Va patir bandejament, requisita de béns i fins i tot presó. El cap fou despenjat finalment en 1727 "sin publicidad ni ruido", després del tractat de pau entre Felip V i l'Imperi.</p>	

AMB NOM DE DONA	
PALMIRA JAQUETTI I SANT	Artista, s. XIX
<p>Palmira Jaquetti va néixer a Barcelona l'any 1895. Se la coneix, entre altres, per la seua obra com a poetessa i compositora. Va ser llicenciada en lletres i ocupà una càtedra de literatura francesa en un institut d'ensenyament mitjà. Aquest fet és notable si tenim en compte les poques dones que en aquell moment accedien a la universitat, i les encara menys nombroses que accedien a una càtedra. La seua obra poètica — especialment <i>L'estel dins la llar</i> (1938), publicada en plena Guerra Civil—, reflecteix una acusada sensibilitat, que tendeix cap a l'estilització musical. Publicà també opuscles de cançons harmonitzades per ella, i donà classes de música.</p> <p>Però una de les seues realitzacions més notables, i que és la que la posà en relació amb el Pallars i altres comarques pirinenques, va ser la seua participació en la recollida d'informació per a la confecció de l'“Obra del Cançoner Popular de Catalunya”, iniciativa del mecenes Rafael Patxot i Juvert. Es va començar el 1921, sota el paraigua de l'Orfeó Català i es prosseguí oficialment fins al 1936. Hi va treballar gent com en Joan Amades, per exemple.</p> <p>Jaquetti hi participà com a mínim a partir del 1925. Va fer un important treball de camp, les Missions, tal com s'anomenaven els viatges de recollida d'informació. Ella, junt amb Maria Carbó, estigué l'any 1925 a la Seu d'Urgell i el 1926 i el 1931 a la Ribagorça, el Pallars i la Vall d'Aran. També va fer alguna altra campanya al Pallars i l'Aran amb el seu marit, Enric d'Aoust, un pintor belga que la va abandonar quan ella va patir una greu malaltia.</p> <p>És fàcil imaginar la singularitat d'aquelles dos dones, en aquells anys, voltant per la zona, fent preguntes, entrant en relació amb la societat muntanyenca d'aquell moment, i l'impacte que devien causar. Portaven només alguna carta de presentació per a batlles i rectors. Probablement, però, eren molt ben acceptades si tenim en compte el tema que les impulsava a viatjar. Ja se sap</p>	

que la cançó popular està i estava fortament arrelada en aquestes comarques. Jaquetti era qui transcrivía la música. Ho va fer de més de mil cançons. Al mateix temps escrivia uns diaris de viatge de gran riquesa, amb les descripcions de la gent que li cantava les cançons i de tot l'entorn social. Escrivia, escrivia i escrivia, encara que sovint li diguessin que no calia tant. Durant la Guerra Civil va seguir treballant, però de franc, ja que el finançament es va tallar.

Va morir l'any 1963 als Monjos, en un accident de cotxe.

AMB NOM DE DONA	
MARIA ANTÒNIA SIMÓ I ANDREU	Alpinista, s. XX
<p>M. Antònia Simó i Andreu (Barcelona, 1915- 2007). La seua mare era una mestra de l'escola horaciana, amb uns conceptes pedagògics i socials molt avançats fins i tot en el seu cercle. M. Antònia des de ben jove va fer activitats d'aquelles que es consideraven tradicionalment masculines. Ella i el seu germà Carles van començar a anar ben aviat als aeròdroms catalans d'aquella època (finals dels anys vint del segle XX) i, a més d'iniciar-se en les activitats aeronàutiques, van establir sòlides amistats amb gent com Mari Pepa Colomer o Josep Canudas.</p> <p>Unes circumstàncies familiars dures i complicades, més la guerra civil i la postguerra, van canviar moltes coses en les vides dels germans. Però ni l'una ni l'altre van perdre el seu caràcter especial i M. Antònia ben aviat va entrar en el món en què destacaria durant tota la seua vida. A partir de la dècada dels 40 va començar a practicar l'alpinisme, l'escalada i l'esquí, i esdevingué en totes aquestes disciplines un referent. Especialment en l'àmbit de l'escalada ben aviat es va fer famosa, ja que va obrir nombroses vies de dificultat a Montserrat i altres escoles d'escalada, i també al Pirineu. Al llarg dels anys va realitzar una gran quantitat d'ascensions als Alps, a l'Atles, als Andes i ja ben gran, amb 70 anys, va trepitjar l'Himàlaia. Va escalar fins passats els 60 anys i va esquiar fins que en va fer 80.</p> <p>Tota aquesta activitat muntanyenca va anar acompanyada de dos activitats més: l'ensenyament de les tècniques d'escalada i esquí durant molts anys, amb un reciclatge permanent i un contacte constant amb les noves generacions, i un gran nombre de publicacions de guies de muntanya, fetes conjuntament amb el seu marit i a vegades amb altres alpinistes. Aquestes guies, a més dels itineraris excursionistes, d'escalada o d'esquí de muntanya, donen un gran nombre d'informacions geogràfiques, turístiques i etnogràfiques. L'àmbit territorial de les guies és, sobretot, el del Pirine, que va ser sempre uns dels seus llocs preferits i, dins d'aquest, especialment el</p>	

Pallars Sobirà i l'Aran. En va recórrer tots els cims i tots els racons i hi va fer estades llargues sempre que va poder, especialment els estius. Aquestes estades van ser sobretot a Espot, on era coneguda i estimada entre la gent que fa muntanya, en el Parc Nacional (que fa pocs anys la va entrevistar i li va retre un petit homenatge), en els hotels de “tota la vida”, etc. Potser aquesta localitat seria la més adient per dedicar-li un carrer.

Simó va seguir activa participant en fòrums de muntanya, en excursions, escrivint articles i deixant-se entrevistar fins pocs mesos abans de la seva mort, a Barcelona, l'any 2007.

AMB NOM DE DONA	
DOLORS SISTAC SANVICÉN	Espectora, s. XX
<p>Dolors Sistac Sanvicén (Lleida, 1922-2018) va ser unescriptora catalana amb segona residència a Tírvia. Va cursar el batxillerat i va assolir la professió de mestra. Es va llicenciar a la Universitat de Barcelona en Filosofia i Lletres en l'especialitat de Romàniques el 1975 i el 1986 va obtenir el doctorat en Filologia Catalana, d'on arrenquen les seves primeres experiències literàries: <i>Josep Estadella i Arnó, poeta de Lleida</i>. Des d'aleshores va combinar contemporàniament docència i escriptura.</p> <p>Primerament va exercir de docent de Primària i Batxillerat al Col·legi Sant Jordi de Lleida, des del 1955 fins al 63. El 1964 va obtenir una diplomatura en francès i a partir d'aleshores va impartir, també, llengua i literatura franceses. A més a més ha estat professora de Llengua i Literatura Catalanes a l'Escola Magisteri de Lleida. Va participar també en diferents i múltiples activitats complementàries, com ara organitzacions de seminaris de llengua i literatura catalanes, cursos d'iniciació a l'aranès, exercir d'enllaç cultural entre les universitats de Lleida i Autònoma de Barcelona, etc. Els últims anys, va posar major èmfasi en el gènere periodístic. L'any 2002 va ser guardonada amb la Creu de Sant Jordi.</p> <p>Llistat de publicacions i premis extret d'internet:</p> <p>PRODUCCIÓ LITERÀRIA</p> <p>Narrativa breu</p> <p><i>La vella dorment i altres històries</i>, narracions pallareses refetes a partir d'un recull primerencs, <i>La vall de les ruïnes i les roses</i>, ed. Garsineu, col·lecció Ex-libris, Tremp, 1995</p> <p>Assaig</p> <p><i>Samuel Gili i Gaya</i>, Artis, E. Gràfiques, Lleida, 1976</p> <p><i>J. Estadella i Arnó</i>, Artis, E. Gràfiques, Lleida, 1979</p> <p><i>Tres poetes simbolistes: Josep Estadella, Jaume Agelet i Màrius Torres</i>, (amb J.</p>	

Borrell) ed. Llibres del Mall, Barcelona, 1986

Un cert superrealisme a Lleida (dins *Art o l'avantguarda a Lleida*), ed. Ajuntament de Lleida, col. La Banqueta, núm. 10, Lleida, 1987

6 retrats de lleidatans il·lustres (Jaume Agelet i Garriga, Josep Estadella i Arnó, Samuel Gili i Gaya, Magí Morera i Galícia, Valeri Serra i Boldú i Màrius Torres). Diari Segre, Lleida, 1990

Passes de vellut, ed. Columna, Barcelona, 1994

Les cançons de pandero o de tambor, estudi i noves aportacions, ed. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997

Líriques del silenci, ed. Pagès editors, Lleida, 2001

Treballs corresponents a contribucions i miscel·lànies o publicacions en separata

Els mots a l'obra poètica de J. Agelet i Garriga, ed. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1983

Entre el manlleu i l'eufemisme, una denominació folklòrico-tradicional (dins *Miscel·lània homenatge a Josep Vallverdú*), Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1987

Cançons de boda de "pandero", entre els costums heretats i la literatura popular, a *Collegats, Anuari del Centre d'estudis del Pallars*, Tremp, 1989

Samuel Gili Gaya. Vida i obra, ed. Texto e Imagen, col. Biblioteca Gili Gaya, Lleida, 1991

Darrer trece, La Mañana (Revista Dominical, núm. 536, febrer 1994), Lleida, 1994

Segon retorn a la casa del vent (dins *Dones i Literatura a Lleida*), Ajuntament de Lleida, març 1997

Vistaire amb Recordatori novel·lat sobre alguns episodis de la meua vida. Època III,

dins la revista *Àrnica*, Consell General de les Valls d'Àneu, març 1997

Premis

XI Premi Sant Bernat 1975, amb Enric Farreny i Martí i Joan Enric Farreny i Sistac, per l'obra *Notes per a un estudi geogràfico-històric, biològic i humà de*

la Vall Ferrera (inèdita)

Premi de prosa narrativa curta convocat pel Consell Comarcal del Segrià 1994 per *Darrer tren* (inèdit)

Premi Humbert Torres 1995 per *La vella dorment i altres històries*

Darreres publicacions

La mirada encantada 2005 – Recull d'alguns dels seus articles de premsa, amb tries de proses on la ciutat de Lleida hi és molt present, així com hi apareixen noms de dones emblemàtiques que, segons ella, mereixen ser perpetuades en el temps.

Aquest darrer Sant Jordi 2007, s'ha publicat *Foc d'encenalls*, un recull dels seus articles on es destaca la temàtica literària i de la llengua catalana.

AMB NOM DE DONA	
ROSER RAFEL	Fotògrafa, s. XX
<p>Roser Rafel (Sort, 1923) és filla de Maties Rafel (Sort, 1885-1961) que a més de músic i agutzil, exercia professionalment de fotògraf. L'ofici li venia del seu cunyat Leonardo Vives (Sort, 1878- París, 1954), que fou barber i fotògraf, i que en emigrar li va deixar l'estudi i la màquina de fer fotos . Roser, coneguda com Roser de Maties, col·laborava amb el seu pare fent feines de retoc a l'estudi. Per estar més ben preparada havia assistit a un curs a Barcelona, l'any 1944. Un cop mort el seu pare, Roser es va dedicar a la feina de fotògrafa, fent ella mateixa totes les tasques que se'n deriven. Per a les fotos d'estudi encara va seguir utilitzant la màquina de Leonardo, que també havia fet servir en Maties.</p> <p>Roser va exercir el seu ofici en uns anys en que la fotografia era encara una cosa ben màgica i estranya, i encara més si ho feia una dona jove. La feina, sense els recursos tècnics actuals, tenia una part important d'artesanía, a més del domini de l'art i la tècnica necessària. Roser va realitzar reportatges de casaments, fotos de carnets, fotos notarials, i de fet, tot tipus de fotografia que algú pogués demanar. Durant molts anys va utilitzar només el blanc i negre, revelant ella mateixa. Més endavant, a partir del moment que hi va haver un laboratori de revelat en color a la Pobla, va fer totes les seves feines amb aquest recurs. Es va jubilar l'any 1988 i des d'aquell moment fa només les fotos pròpies: les de les seves excursions i viatges de vacances.</p>	

AMB NOM DE DONA	
ROSER MARTÍNEZ BRAU	Escultora, s. XX
<p>Rosa Martínez Brau (Barcelona, 1923- 2014), va ser una escultora reconeguda que es va formar, entre altres, amb Marés i Rebull. Ella mateixa va ser també referent i formadora d'altres artistes. Una de les seves obres més conegudes al Pallars és el bust del General Moragues, a la plaça Major de la vila de Sort. Va realitzar un gran nombre d'exposicions.</p> <p>Martínez, i el seu marit el pintor Carles Madiroles, van donar gran part de la seva obra a la Fundació la Morisca, de Gerri de la Sal, de la qual va ser fundadora. Gran part d'aquest fons és de temàtica pallaresa.</p>	

AMB NOM DE DONA	
JOSEFINA CASTELLVÍ	Oceanògrafa, s. XX
<p>Josefina Castellví i Piulachs (Barcelona, 1935), ha passat moltes temporades a la seva segona residència a Tírvia. És oceanògrafa especialista en microbiologia marina. Es doctorà en ciències biològiques per la Universitat de Barcelona el 1969. Des del 1960 treballa a l'Institut de Ciències del Mar del Consell Superior d'Investigacions Científiques, del qual n'ha estat directora el període 1994-1995. A partir del 1984 participà, d'una manera rellevant, en l'organització de la recerca a l'Antàrtida, i col·laborà en la instal·lació de la Base Antàrtica Espanyola Joan Carles I a l'illa Livingston, de la qual fou cap del 1989 al 1993, i que va permetre que Espanya entrés com a membre del Tractat Antàrtic (1988).</p> <p>Ha publicat 74 treballs científics en revistes nacionals i internacionals. És autora del llibre <i>Yo he vivido en la Antártida</i> (Ed. Galaxia Gutenberg 1996). Ha realitzat 36 campanyes oceanogràfiques, entre les quals 8 a l'Antàrtida. És membre de nombrosos organismes internacionals de gran prestigi que treballen en la recerca científica marítima i especialment en el coneixement de l'Antàrtida.</p> <p>Alguns dels premis i reconeixements més destacats que ha rebut són: premio Proémula (1994) a la dona directiva de l'any, medalla "Narcís Monturiol" al Mèrit Científic i Tecnològic de la Generalitat de Catalunya (1996), Premio Nacional 1998 de la Sociedad Geográfica Española i el Premio de Medi Ambient 2006 de l'Institut de Estudis Catalans. El 2003 va rebre la Creu de Sant Jordi.</p>	

AMB NOM DE DONA	
MARIA BARBAL	Esriptora, s. XX-XXI
<p>Maria Barbal (Trep, 1949), és escriptora i professora de secundària. Va passar la seva infantesa al Pallars, un fet que va marcar les seves primeres narracions i que, amb l'amor per la terra que li va transmetre el seu pare, la va ajudar a veure el món d'una altra manera. Més tard, el 1964, es va traslladar a viure a Barcelona, on estudiaria Filologia Hispànica a la Universitat Central.</p> <p>Els seus primers llibres són una revisió d'aquest univers rural, però també amb una mirada crítica. Així, <i>Pedra de tartera</i> (1985), és la història d'un desarrelament, que va rebre el premi Joaquim Ruyra i que va tenir una molt bona acollida per part de públic i lectors. Després, sense abandonar els seus mons, publica també els reculls de contes <i>La mort de Teresa</i> (1986) i <i>Ulleres de Sol</i> (1994), així com les novel·les <i>Mel i metzines</i> (1990) i <i>Càmfora</i> (1992). Els premis de la Crítica, Nacional de Literatura i Serra d'Or suposen, durant aquests anys, la confirmació d'una prosa narrativa que de seguida va ser considerada com una de les més netes i intenses de la seva generació. A poc a poc, però, va abandonar els temes rurals per situar les seves històries en contextos més urbans. D'aquesta darrera època s'han de destacar les novel·les <i>Carrer Bolívia</i> (1999), sobre l'arribada d'emigrants a Catalunya, o <i>Bella edat</i> (2003), que gira al voltant de la bellesa i del pas del temps, i les seves darreres novel·les són <i>Tàndem</i> (2021), que ha rebut el premi Josep Pla, i <i>Al llac</i> (2022), que parla de la nostàlgia i del pas del temps. Maria Barbal ha escrit també narrativa juvenil i una obra de teatre, <i>L'helicòpter</i> (2000). En l'actualitat alterna l'escriptura amb la docència i darrerament se li va atorgar la Creu de Sant Jordi (2001) i ha rebut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2021).</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES LLEVADORES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>En reconeixement a les dones que ajudaven als parts i que, a més, en general, sabien de remeis. Actualment les llevadores continuen informant, escoltant, acompanyant i empoderant les dones en la seva maternitat.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES REMEIERES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>En reconeixement a les dones que sabien de remeis per curar persones i bèsties. Dones sàvies.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES COSIDORES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>En reconeixement a les dones que cosien, sense arribar a tenir el títol de “modistes”. Cosien per a casa i per a fora de casa.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES MESTRES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>Ser mestra d'escola va ser una de les poques professions a les quals les dones van poder accedir. Era així pel paper de cuidadores de la infància que intrínsecament s'atribuïa a les dones. Quan les criatures ja passaven d'una certa edat i els estudis es consideraven més importants, el nombre de dones mestres queia en picat i en segons quines èpoques, era inexistent. Evidentment el d'alumnes nenes, també. Avui ningú no nega el paper dels primers contactes amb l'escola i cal reconèixer la tasca que van dur a terme les mestres rurals a la muntanya i fins als nostres dies.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES MOSSETES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>En les nostres tasques de recollida de memòria oral ens hem trobat moltes dones grans que ens han explicat com, en ser de cases xiques i a vegades amb més germanes i germans, a edats tan curtes com els 5, 6 o 7 anys, se les llogava de mossetes en cases més grans. La seva feina podia ser la de guardar els corders, fer de criadeta domèstica i/o tot un reguitzell d'ocupacions que se'ls encomanava. Sovint el fet d'estar de mossetes les privava del tot del seu entorn familiar (si la casa a la qual anaven a parar era d'un altre poble, o si era del mateix però s'hi havia de quedar a dormir). Treballaven a canvi del pa, l'allotjament i l'aprenentatge, i no sempre van ser ben tractades.</p> <p>Els nens també van patir aquest fet. Ells també van ser llogats de mossets des de ben petits quan a casa no hi havia prou recursos. A les unes i els altres se'ls va robar una part de la infantesa. Les coses anaven així, era una realitat. Potser estaria bé que tinguessin una certa compensació.</p> <p>Hi ha més opcions amb noms d'aquest tipus, però creiem que amb aquesta mostra ja és suficient per explicar el concepte. Queda per a cada ajuntament decidir els que millor s'adaptin a les seues circumstàncies.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES PAGESES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>Dones fortes, valentes i que s'estimen molt la terra i els animals, i hi tenen un gran vincle. Capaces de tot, de vèncer qualsevol obstacle. Moltes no són les titulars de les explotacions o terrenys, però en realitat treballen tant o més que ells a la granja o al camp i a sobre també fan la feina de casa però sovint no les han tractat com a pageses sinó com a les "dones de".</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES MESTRESSES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>Al llarg de la història, les dones han cuidat de les seves famílies, fent feines poc valorades i, d'altra banda, molt valuoses i imprescindibles: podem parlar de l'alimentació de la família, de la cura dels infants, persones malaltes i ancianes, i de la higiene. I a més tenien cura dels animals petits de casa i ajudaven al camp quan era necessari. Es tracta de dones silencioses i que al llarg de la seva vida mai no seran ni tan sols reconegudes al món laboral després d'haver fet tant per la societat. Actualment, la majoria continuen portant una vida dedicada als altres, i acaben el dia esgotades i sense cap reconeixement econòmic. "Són les guardianes de les famílies", mares i padrines que esdevenen referents per als petits i petites de la casa.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES MANDONGUERES	Activitat o col·lectiu de dones
<p>Les mandongueres, abillades amb davantals i ben arromangades, trafegaven durant hores: triant les carns, amanint-les, preparant el farcit dels embotits, netejant els budells i escaldant-los, tallant la ceba i el greix... En definitiva, fent el mandongo. Les mandongueres expertes comandaven les ajudants com un exèrcit disciplinat. I al final del “combat”, del rebost penjats a les canyes s’hi gronxaven els xolissos, les secallones, les botifarres negres, la llonganissa i la cansalada.</p> <p>El mandongo es defineix com a el conjunt d’operacions que es fan des que el porc és mort i obert per a elaborar la seva carn i vísceres, i fer els embotits.</p>	

AMB NOM DE DONA	
DONES DIVERSES (LBTIQ+)	Activitat o col·lectiu de dones
<p>Ens hauria agradat que en aquest recull hi figuressin noms propis de dones lesbianes, bisexuals, trans, intersexuals o <i>queers</i>. Però malauradament en la història pallaresa no hi figuren i cal preguntar-nos el perquè. Si les dones ja han patit de per si discriminació i han estat sovint invisibilitzades, cal tenir en compte la doble discriminació que pot haver patit una dona que no responia a nivell afectivosexual i d'identitat de gènere amb allò normatiu i que s'esperava d'ella. Són dones que molt probablement han hagut de portar-ho amb silenci i que han patit en silenci. Aprofitem per fer una crida als ajuntaments per si es té coneixement d'alguna dona rellevant amb aquest perfil al seu municipi per tal de poder reconèixer-la com a referent per a nenes, noies i joves de la comarca.</p> <p>Val a dir que per sort, avui dia, moltes d'elles sí que manifesten amb orgull la seva condició sent membres del recentment creat Col·lectiu Voliaina, i també fora d'aquest col·lectiu de forma individual, malgrat que la discriminació pugui continuar present.</p> <p>Com a data de referència se sap que el primer casament de dues dones al Pallars Sobirà es va realitzar el 2007 a Sort.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES DONES DE FUM I D'AIGUA.	Dones mitològiques
LES DONES DE NEU I DE GEL	
<p>En general ambdues tipologies de dones responen a unes característiques comunes: són juganeres i els agrada gastar bromes i utilitzen les seves virtuts només en cas de ser molestades.</p> <p>Les dones d'aigua viuen a prop de qualsevol manifestació d'aigua dolça, en repòs o moviment. Es refugien en llacs i estanys, rius, pous, torrents, gorgs, deus, etc. Acostumen a prendre forma de precioses donzelles, d'ulls clars, cabells llargs i daurats brillants a la llum dels astres. Solen anar lleugeres de roba i existeix la versió que poden lluir també ales, com de papallona o libèl·lula. Tenen la facultat d'aparèixer o desaparèixer en qualsevol moment. Tot i l'aparença juvenil són mortals però poden arribar a viure més de mil anys. Les dones d'aigua tenen una relació curiosa amb els humans. Sol ser favorable, però no gens fàcil.</p> <p>Pel que fa a les dones de fum, el seu poder rau en el fet que tenen la virtut de filtrar-se dins qualsevol lloc i a més a més, poder esfumar-se sense deixar ni rastre.</p> <p>S'ha sentit a parlar també de les dones de neu i les dones de gel, però no se'n sap gaire, d'elles. De les de neu es diu que acompanyen les persones que viatgen enmig d'una tempesta de neu.</p>	

AMB NOM DE DONA	
LES ENCANTADES	Dones mitològiques
<p>Si fa no fa, totes les històries d'encantades expliquen el mateix amb les variants pròpies de cada zona. En el que tothom està d'acord és que vivien en colles en coves, molt a prop d'un curs d'aigua. Diuen que quan sortien a estendre la bugada, si algun mortal aconseguia prendre'ls una peça de roba i endur-se-la a casa, aquesta família no tornaria a patir misèries, tot i que tampoc no es faria rica.</p> <p>Algunes versions identifiquen les dones d'aigua com a bruixes o fetilleres, sabedores dels poders de les herbes, amb poders desconeguts per als mortals. Sigui la versió que sigui, una dona d'aigua sempre tindrà una aura de misteri ancestral, d'ésser proper a les divinitats.</p> <p>Una de les llegendes que s'explica al Sobirà és que l'hereu de la famosa casa Tort d'Alós es va casar amb una dona d'aigua. Aquesta entrava i sortia de casa pel forat de l'aigüera.</p>	

Bibliografia

“Amb nom de dona”, 2009. Estudi original encarregat pels Serveis Socials del Consell Comarcal del Pallars Sobirà a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

“Projecte Joc de dames”, 2022. Article de Cristina Simó Espinosa, tècnica i guia interpretadora de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

“Caterina Albert”, 2010. *Diccionari Biogràfic de Dones*. Barcelona: Associació Institut Joan Lluís Vives.